

STANJE I PERSPEKTIVE RAZVOJA HRVATSKE INDUSTRIJE

Lučić-Jozak, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Polytechnic in Pozega / Veleučilište u Požegi**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:112:762838>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

VELEUČILIŠTE U POŽEGI
STUDIA SUPERIORA POSEGANA

Repository / Repozitorij:

[Repository of Polytechnic in Pozega - Polytechnic in Pozega Graduate Thesis Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U POŽEGI

ANA LUČIĆ-JOZAK, 7444

STANJE I PERSPEKTIVE RAZVOJA HRVATSKE INDUSTRIJE

ZAVRŠNI RAD

Požega, 2018. godine.

VELEUČILIŠTE U POŽEGI
DRUŠTVENI ODJEL
PREDDIPOLMSKI STRUČNI STUDIJ TRGOVINA

**STANJE I PERSPEKTIVE RAZVOJA HRVATSKE
INDUSTRIJE**

ZAVRŠNI RAD

IZ KOLEGIJA OSNOVE GOSPODARSTVA II

MENTOR: mr. sc. Karolina Štefanac, pred.

STUDENT: Ana Lučić-Jozak

Matični broj studenta: 7444

Požega, 2018. godine

SAŽETAK

Industrija je pokretač rasta i razvoja svake ekonomije. Ona zapošljava najveći dio radno sposobnog stanovništva, te samim time utječe i na životni standard stanovništva. Upravo industrijski proizvodi zauzimaju najveći udio u robnoj razmjeni Republike Hrvatske, te u ukupnom bruto domaćem proizvodu (BDP-u). U radu je prikazano stanje industrije Republike Hrvatske u pogledu robne razmjene, te udjela u ukupnoj zaposlenosti i BDP-u. Također su predstavljeni ciljevi razvoja industrije koji se žele postići u vremenskom periodu od 2014. do 2020. godine. Prikazano je stvarno stanje industrije Republike Hrvatske s kritičkim osvrtom, te su analizirani potencijali koje Republika Hrvatska posjeduje u pogledu industrijskog razvoja.

Ključne riječi: Industrija, industrija Republike Hrvatske, Strategija razvoja industrije Republike Hrvatske, robna razmjena, razvijenost po vrstama industrije

Summary:

Industry The industry is initiator of a certain economy. It employs most of the working-age population and affects on their standard of living. The industry is the largest share in the commodity exchange of the Republic of Croatia and in the total Gross Domestic Product (GDP). The paper deals with the state of industry of the Republic of Croatia with regard to commodity exchange and share of total employment and GDP. The goals that are to be achieved in a given time period are also presented. The actual situation with a critical review and the potentials analyzed by the Republic of Croatia are presented.

Keywords: Industry, Industry of the Republic of Croatia, Croatian Industrial Development Strategy, Commodity Exchange, Development by Industry Types

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. INDUSTRIJA I VRSTE INDUSTRIJE	2
3. RAZVOJ INDUSTRIJE.....	4
3.1. Razvoj industrije u Hrvatskoj	5
3.2. Industrijska politika Republike Hrvatske	10
4. INDUSTRIJALIZACIJA I DEINDUSTRIJALIZACIJA	13
5. PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	16
5.1. Drvno-prerađivačka industrija	25
5.1.1. SWOT analiza drvno-prerađivačke industrije.....	27
6. KLASITERI KAO OBLIK POVEĆANJA KONKURENTSKIH PREDNOSTI	31
7. ZAKLJUČAK	33
LITERATURA.....	35
POPIS TABLICA.....	37
POPIS GRAFIKONA	38
IZJAVA O AUTORSTVU RADA	39

1. UVOD

Industrija je pokretač svakog gospodarstva. Iz tog razloga se ulažu veliki naponi kako bi se industrija neke zemlje unaprijedila i potaknuo razvoj gospodarstva što bi rezultiralo povećanjem BDP-a i ukupnog blagostanja stanovništva.

Dva su ključna procesa koja su obilježila hrvatski industrijski razvoj, a to su proces privatizacije i ulazak Republike Hrvatske u Europsku Uniju (EU). Republika Hrvatska je ušla u proces privatizacije odmah nakon proglašenja samostalnosti 1991. godine te se dogodio prelazak iz planskog gospodarstva u tržišno. Kada je riječ o pristupanju i ulasku Republike Hrvatske u EU, ključna su sredstva prepristupnih fondova koji se koriste od 3. listopada 2005. godine kada su otvoreni pregovori s EU pa sve do 01. srpnja 2013. i ulaska u EU, te sredstva Europskih strukturnih i investicijskih fondova od dana ulaska u EU koja su na raspolaganju Republici Hrvatskoj od dana ulaska u EU.

Osim povijesnih detalja koji su važni u definiranju smjera razvoja industrije, ključnu ulogu ima i Nacionalna Klasifikacija Djelatnosti (NKD 2007.) jer ona donosi podjelu prema vrstama djelatnosti u industriji te prikazuje udio pojedinih djelatnosti u gospodarstvu Republike Hrvatske. Osim NKD-a značajnu ulogu ima i statističko praćenje industrije, koje je prošlo kroz nekoliko bitnih modifikacija.

Predmet istraživanja je uvidjeti potencijale koje industrija Republike Hrvatske ima te otkriti na koji način ih kvalitetno iskoristiti u svrhu povećanja konkurentnosti. Gospodarstvo Republike Hrvatske se nalazi u procesu oporavka od globalne ekonomske krize, a rezultat toga je slaba industrijska proizvodnja te odlazak mlade kvalificirane radne snage u razvijene i stabilnije zemlje.

Cilj rada je predstaviti stvarno stanje industrije Republike Hrvatske i ukazati na perspektive njenog razvoja.

2. INDUSTRIJA I VRSTE INDUSTRIJE

„Općenito, industrija je skup ljudskih djelatnosti koje imaju za cilj proizvodnju roba i usluga prerađivanjem proizvoda iz primarnoga sektora.“ (Obadić i Tica, 2016: 370). Uz industriju se veže pojam podjele rada.

U Republici Hrvatskoj postoji Nacionalna klasifikacija djelatnosti (NKD). Prva NKD je izrađena 1994. godine, a u primjeni je bila od 1997. godine. Posljednji put NKD se mijenja 2007. kada su se promijenila područja djelatnosti. Od 2007. godine prema definiciji Državnog zavoda za statistiku (DZS) industrijom su obuhvaćene djelatnosti iz područja B, C, D i E (odjeljak 36).

NACIONALNA KLASIFIKACIJA DJELATNOSTI 2007.

- A) Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo
- B) Rudarstvo i vađenje**
- C) Prerađivačka industrija**
- D) Opskrba elektroničkom energijom, plinom, parom i klimatizacija**
- E) Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom, sanacija okoliša**
- F) Građevinarstvo
- G) Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala
- H) Prijevoz i skladištenje
- I) Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane
- J) Informacije i komunikacije
- K) Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja
- L) Poslovanje nekretninama
- M) Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti
- N) Administrativne i pomoćne djelatnosti
- O) Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje
- P) Obrazovanje
- Q) Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi
- R) Umjetnost, zabava i rekreacija
- S) Ostale uslužne djelatnosti

- T) Djelatnosti kućanstva kao poslodavca
- U) Djelatnosti izvan teritorijalnih organizacija i tijela

Kao najvažnije djelatnosti prema NKD 2007. koje su obuhvaćene industrijom su: B) Rudarstvo i vađenje, a ta se grana odnosi na vađenje ugljena i lignita, vađenje sirove nafte i prirodnog plina, vađenje metalnih ruda, te ostalo rudarstvo i vađenje. Grana C) Prerađivačka industrija ubrajamo proizvodnju prehrambenih proizvoda, pića, duhanskih proizvoda, tekstila, odjeće, kože, drva, papira i proizvoda od papira,..itd. Zatim grana D) opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija. Četvrta grana E) obuhvaća odjeljak 36 u koji se ubraja skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom.

Industrija zauzima najveći udio u gospodarskom razvitku neke zemlje. Uz to najznačajnija je prerađivačka djelatnost u kojoj u kojoj se ostvaruje veliki kapital. Glavno obilježje industrije je korištenje strojeva pri procesu proizvodnje te su oni jedan od ključnih elemenata koji je neophodan kako bi proces proizvodnje mogao teći bez ikakvih smetnji. Drugi element po važnosti je rad koji se ulaže odnosno sposobnosti, iskustva i znanja koja se ulažu u proces.

„U ekonomskoj literaturi prihvaćen je stav da se zemlja može smatrati industrijaliziranom ako:

- (1) 25% dohotka izravno ostvaruje u industrijskom sektoru;
  - (2) 60% ukupne industrijske proizvodnje ostvaruje u prerađivačkoj industriji (proizvodnja investicijskih dobara i potrošne robe);
  - (3) ako je 10% ukupnog stanovništva zaposleno u industriji .“ (Čavrak et. al., 2011: 149)
- Ispunjavanje ovih kriterija pomaže gospodarstvu da prijeđe iz nerazvijenog u srednje razvijeno, u kojem industrija ima najveći udio u ukupnom BDP-u i ukupnoj zaposlenosti.

3. RAZVOJ INDUSTRIJE

Razvoj industrije u svijetu započinje izumom parnog stroja u 18. stoljeću. Izumom parnog stroja došlo je do prijelaza s ručne proizvodnje na strojnu. Od tog razdoblja pa sve do danas formirala su se obilježja industrije. Dakle obilježja industrijske proizvodnje su: proizvodnja temeljena na razvoju i primjeni znanosti, tehnike i tehnologije. Ovo obilježje je posebno važno jer se na njemu temelji budućnost industrijske proizvodnje. Bez ulaganja u razvoj i modernizaciju dolazi do zaostajanja i smanjenja industrijske proizvodnje.

Industrijsku proizvodnju također karakterizira velika podjela rada, specijalizacija, kooperacija, kolektivni rad, ogromna serijska proizvodnja, visoka proizvodnost rada, raznovrsni predmeti rada, brojni finalni proizvodi ujednačene kvalitete i trajanja. Ovo pokazuje da je danas industrijska proizvodnja tržišno orijentirana, što u konačnici ima veliki utjecaj gospodarski i društveni razvoj.

Kada je riječ o gospodarskom razvoju odnosi se na povećanje proizvodnosti rada, uzrokuje pojavu novih vrsta djelatnosti te doprinosi promjeni gospodarske strukture zemlje. Na društveni razvoj utječe tako da doprinosi povećanju ukupne zaposlenosti zemlje kao i povećanju životnog standarda građana, zatim doprinosi povećanju intelektualnog rada.

3.1. Razvoj industrije u Hrvatskoj

Iskorak Hrvatske u industrijsko društvo seže sve do srednjeg vijeka i početka razvoja manufakture. Najznačajniji iskorak u području industrije događa se nakon I. svjetskog rata jer se proces industrijalizacije završavao u Zapadnoj Europi te se iz toga razloga smatralo da će se širiti prema Srednjoj i Istočnoj Europi gdje se nalazi naše gospodarstvo. Prof. Ivo Družić (2004: 77) navodi sljedeće podatke za to razdoblje: „Između dva svjetska rata Hrvatska bilježi skromne pomake. Industrija, rudarstvo, trgovina i ugostiteljstvo kao moderni sektori ostvarili su pomak od cca. 5% na 10% strukture proizvodnog kapitala.“ U vremenskom razdoblju između dva svjetska rata nisu ostvareni značajni pomaci posebice jer Republika Hrvatska nije imala razvijeno gospodarstvo, niti se u njega znatno ulagalo. 30-ih godina prošlog stoljeća Hrvatska je doživjela stagnaciju u razvoju gospodarstva u odnosu na države u okruženju, iz razloga jer se samo ulagalo u stambenu izgradnju, a investicijske aktivnosti uglavnom su bile vezane za promet. To samo po sebi nije bilo dovoljno da značajno potakne razvoj gospodarstva i same industrije, a značajan utjecaj je imala i Velika kriza koja se tih godina događala. U razdoblju od 1923. do 1939. godine, bruto domaći proizvod (BDP) je uglavnom formiran od poljoprivrede i iznosio je skoro polovicu (46%), a industrijska proizvodnja je zauzimala oko 21%.

„Hrvatska je u razdoblju federativne Jugoslavije bila od 1945. do 1990. godine. U tom periodu Hrvatska je doživjela ubrzanu industrijalizaciju koja je predstavljala osnovnu metodu gospodarskog razvoja. Njen udio u ostvarenom društvenom proizvodu povećao se s 25,8 % u 1958. godini na 38,7 % u 1989. godini, a udio u ukupnom broju zaposlenih u razdoblju od 1965. godine do 1989. godine kontinuirano je bio viši od 35%.“ (Čavrak et. al., 2011: 151)

Tablica 1. Hrvatska industrija od Drugog svjetskog rata do 1990. godine

Razdoblje	Stopa rasta društvenog proizvoda INDUSTRIJE Hrvatske	Stopa rasta društvenog proizvoda Hrvatske
1950-1960.	10,1	6,5
1961-1970.	8,6	6,3
1971-1980.	7,0	5,6
1981-1990.	1,0	0,8

Izvor: Čavrak, V. (2011: 151)

U dugom razdoblju od 1950. godine do 1990. godine, industrija je bilježila neprestano više stope rasta od ukupnog gospodarstva, što je vidljivo iz Tablice 1. Tijekom tih 40 godina, Republika Hrvatska je prešla iz nerazvijene agrarne zemlje u srednje razvijenu zemlju. Nakon toga uslijedile su tehničke i tehnološke promjene, što rezultira složenijom podjelom rada. U razdoblju od 1990. do 1995. godine zbog promjena na tržištu došlo je do formiranja novih vrsta djelatnosti. Od 1990. godine do 1995. godine Republika Hrvatska bilježi pad BDP- a od industrije za 10,9 %, dok je ukupna proizvodnja Republike Hrvatske doživjela pad od 6,3%. Razlog tomu je Domovinski rat koji je uzrokovao brojne materijalne i ljudske gubitke za Republiku Hrvatsku, a značajne negativne posljedice za industriju, donio je i proces privatizacije i gubitak tržišta na prostorima bivše Jugoslavije.

Nakon 1995. godine Republika Hrvatska ponovno bilježi rast industrijske proizvodnje i to sve do 2007. godine. U razdoblju od 1995. godine do 2007. godine, udio industrijske proizvodnje u ukupnom BDP-u, bio je manji nego u razdoblju od 1990. do 1995. godine. Razlog tomu nalazi se u činjenici da je izvoz Republike Hrvatske *per capita* bio znatno manji nego u ostalim europskim zemljama.

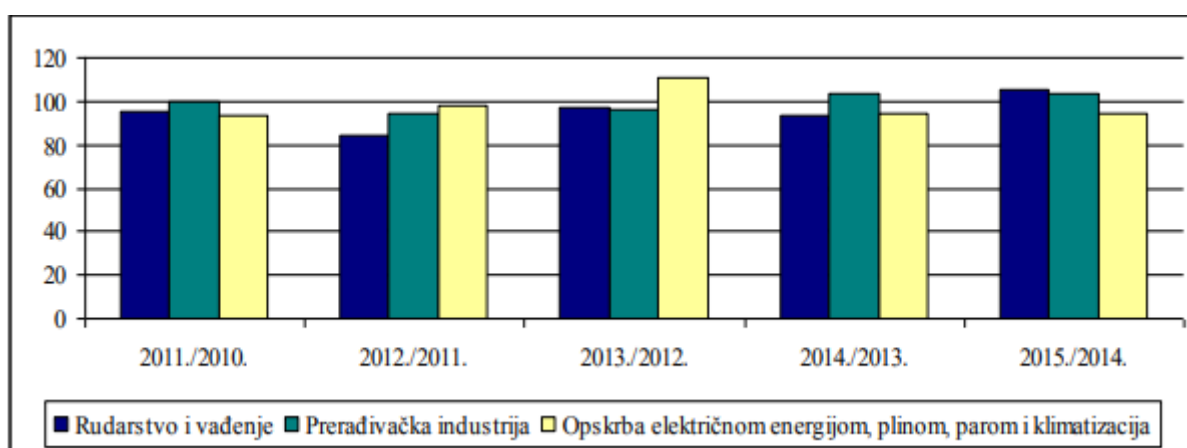
Tablica 2. Udio industrije u BDP-u i kretanje fizičkog obujma industrijske proizvodnje u razdoblju 1995.- 2007. godine

Godina	1995.	1998.	2001.	2003.	2005.	2007.
Udio industrije u BDP-u (%)	21,5	19,3	18,9	17,9	17,8	16,8
Udio prerađivačke industrije u BDP-u (%)	18,7	16,6	16,4	15,3	14,8	14,5
Indeks kretanja fizičkog obujma industrije (1995=100)	100,0	114,2	121,4	132,9	145,5	160,1

Izvor: Čavrak, V. (2011: 154)

Iz Tablice 2. vidljivo je da udio industrije u ukupnom BDP-u od 1995. godine do 2007. godine ima tendenciju pada u prosjeku 0,9% godišnje. Vidljivo je da se i udio prerađivačke industrije u ukupnom BDP-u u promatranom razdoblju smanjivao u prosjeku od 0,8% godišnje.

Grafikon 1. Verižni indeksi industrijske proizvodnje od 2010. godine do 2015. godine prema djelatnostima NKD-a

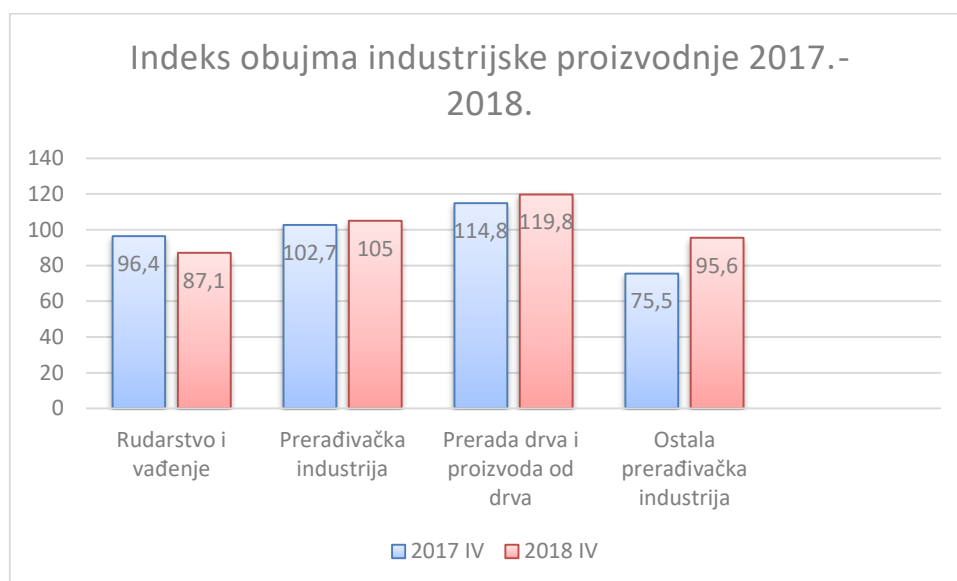
Izvor: DZS (2018., url)

Prema podacima iz Grafikona 1. u 2011. godini u proizvodnji prednjače proizvodi prerađivačke industrije. 2012. godine dolazi do smanjenja proizvodnje u sektoru prerađivačke

industrije i rudarstva i vađenja, a sektor opskrbe električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija doživljava lagani rast koji se nastavlja i u 2013. godini. U 2014. godini se opravljala sektor prerađivačke industrije, dok ostala dva sektora bilježe smanjenje proizvodnje u odnosu na prethodnu godinu. 2015. u odnosu na 2014. godinu sektor rudarstva i vađenja bilježi rast dok je prerađivačka industrija ostala na istoj razini, a sektor opskrbe električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija zabilježio pad.

Grafikon 2. Indeks obujma industrijske proizvodnje prema vrstama industrije

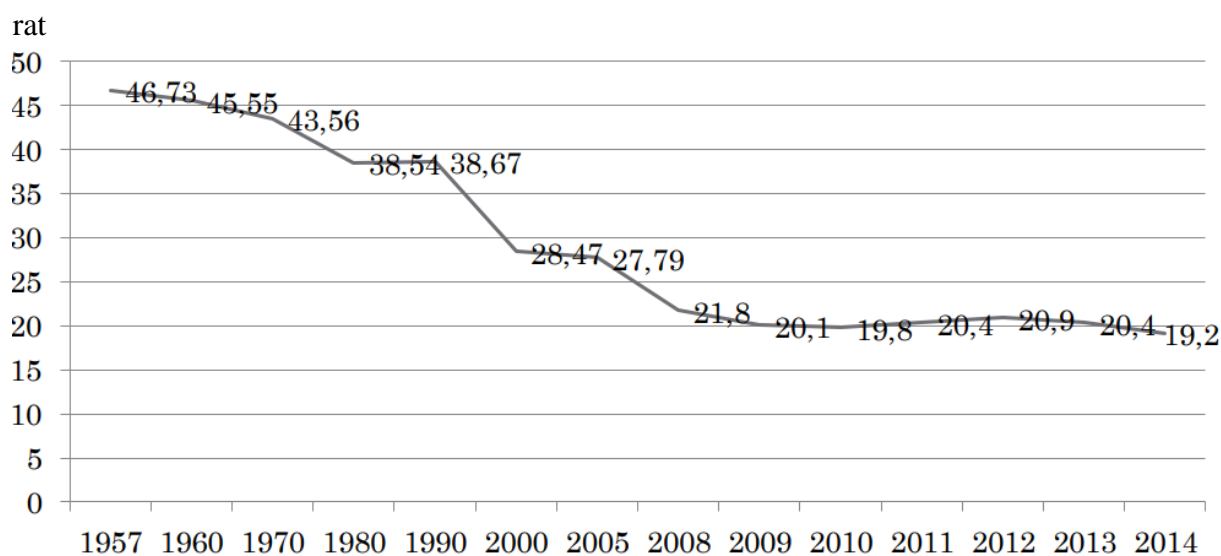
za 4. mjesec 2017. i 2018. godine

Izvor: DZS (2018., url)

U Grafikonu 2. *Indeks obujma industrijske proizvodnje prema vrstama industrije za 4. mjesec 2017. i 2018. godine* prikazana su kretanja industrije prema vrstama industrije za spomenuto razdoblje. Vidljivo je da je pala proizvodnja u sektoru Rudarstva i vađenja za 9,3%. proizvodnja u prerađivačkoj industriji povećala se za 2,3% osim prerađivačke rast bilježi drvno-prerađivačka industrija od 5% što je najveći porast jednog sektora za promatrano razdoblje. Zatim ostala prerađivačka industrija povećala se za 20,1%. U posljednjih nekoliko mjeseci ovo je prvi put da je industrijska proizvodnja zabilježila rast.

Grafikon 3. Udio zaposlenih u industriji u ukupnom broju zaposlenih

Izvor: DZS (2018, url)

U *Grafikonu 3* vidljivo je da se udio zaposlenih u industriji u ukupnom broju zaposlenih, sa 46.73%, 1957. godine, smanjio na svega 19.2% u 2014. godini. U promatranom razdoblju, evidentno je da se najveći pad udjela zaposlenih u industriji u ukupnom broju zaposlenih, događa 1990. - 2000. godine, i to sa 38.67% na 28.47%. Razlog tome je zasigurno Domovinski rat, odnosno ratna šteta nastala na dijelu industrijskih kapaciteta i gubitak ranijih tržišta na prostoru bivše Jugoslavije. Stoga se može zaključiti da se nakon 1990. godine u Hrvatskoj odvijao proces deindustrijalizacije.

3.2. Industrijska politika Republike Hrvatske

Ulaskom u Europsku Uniju Republika Hrvatska sudjeluje u provođenju različitih politika. Jedna od njih je industrijska politika, čijom provedbom su osmišljene različite Strategije za unaprjeđenje postojećeg stanja u industriji. Europska komisija ukazuje na činjenicu da izazovi s kojima se suočavaju europske industrije ne jenjavaju i da bez konkurentne industrijske baze Europa neće moći osigurati rast i više radnih mjesta. Gospodarska kriza pokazala je važnost industrije za gospodarsku stabilnost, zapošljavanje, inovacije te za međunarodni uspjeh europskih gospodarstava. „Industrija čini preko 80% europskog izvoza i 80% sektora inovacija i privatnih istraživanja. Oko 15% radnih mjesta u EU-u su u industriji, a pored toga svaki industrijski posao stvara 1,5 do 2 radna mjesta u drugim sektorima.“(MINGO, 2018., url)

Republika Hrvatska je donijela Strategiju razvoja industrije za razdoblje 2014.-2020. godine. Temeljem te strategije nastoji se ukazati na važnost proizvodnje prehrambenih proizvoda i namještaja u Hrvatskom gospodarstvu, premda prema kriterijima vrednovanja, te industrije ne ulaze u cijelosti sa svim djelatnostima u skupinu pokretača razvoja industrije.

Međutim, ostavljena je mogućnost da se, nakon što se godišnjom revizijom utvrdi da li su ostvarile rezultate za prelazak u skupinu pokretača, i tim industrijama dodijeli status „pokretača“ te i na njih primjene sve mjere definirane industrijskom strategijom.

Ciljevi Strategije razvoja industrije za razdoblje od 2014. – 2020. godine su:

- rast obujma industrijske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi od 2,85%;
- rast broja novozaposlenih za gotovo 86 tisuća do kraja 2020. godine, od čega minimalno 30% visokoobrazovanih;
- rast produktivnosti radne snage za gotovo 70 posto u razdoblju 2014.-2020.
- povećanje izvoza u tom razdoblju za 30%, te promjena struktura izvoza u korist izvoza proizvoda visoke dodane vrijednosti.

Tek nekoliko godina nakon 2020. godine bit će vidljivo jesu li se zacrtani ciljevi ostvarili, budući da je potrebno vremena da se podatci s terena analiziraju i usporede.

Kako bi se Strategija razvoja industrije uspješno implementirala, potrebne su brojne promjene i reforme u gotovo svim segmentima društva. Četiri su ključna područja djelovanja koje Strategija razvoja industrije za razdoblje 2014. – 2020. godine definira:

- stvaranje stabilnog investicijskog okruženja,
- poticanje strateške suradnje industrije i obrazovnog sustava,
- restrukturiranje javne uprave i administracije te
- razvoj tržišta kapitala.

Za svako od tih prioritetnih područja definirano je i niz konkretnih mjera za realizaciju postavljenih ciljeva, kao i prijedlozi za stvaranje pretpostavki za implementaciju kako bi se planirani ciljevi uistinu i ostvarili.

„Za ukupan rast gospodarstva iznimno je važan rast industrijske proizvodnje i izvoza. Mjere predložene u Strategiji imaju za cilj repozicioniranje prerađivačke industrije Republike Hrvatske ka izvozu, proizvodima više dodane vrijednosti i potencijalima za rast većim od 5%.“ (MINGO, 2018., url)

Osim strategije za razvoj industrije, donesena je i Strategija poticanja investicija u Republici Hrvatskoj u razdoblju 2014. – 2020. godine, koja određuje državne potpore za istraživanje i razvoj (u obliku državnih subvencija ili poreznih poticaja) što se odnosi na temeljna istraživanja, primijenjena istraživanja i razvojna istraživanja. (MINGO, Strategija za poticanje investicija RH 2014.-2020., url) „Zatim je donesena i Inovacijska strategija Republike Hrvatske 2014. godine, kako bi se izgradio učinkovit inovacijski sustav koji će usmjeriti Hrvatsko gospodarstvo prema aktivnostima koje su utemeljene na znanju, ali i kako bi se iskoristio potencijal Hrvatske obzirom na teritorijalni položaj, resurse te tradiciju u industrijskoj proizvodnji. Kao najvažniji ciljevi Inovacijske strategije, čije je ostvarenje planirano do 2020. godine, određeni su: ulaganje u istraživanje od 1,4 % BDP-a, zatim ulaganja poslovnoga sektora u aktivnosti istraživanja i razvoja od 0,7 % BDP-a, usmjeravanje 33 % ukupnih znanstveno-istraživačkih ulaganja u investicijske projekte, povećanje broja patentnih prijava na milijun stanovnika na 25, 25 % doprinosa stranih investitora ulaganjima u poslovnome sektoru te povećanje broja istraživanja u ukupnome broju zaposlenih u gospodarstvu na 1571.“ (MINGO, 2018., url).

Još uvijek se ne može govoriti o konkretnim rezultatima i ispunjenju ciljeva koji su definirani u tri navedene strategije, s obzirom da će biti mjerljivi tek nekoliko godina nakon

provedbe definiranih Strategija, kada se analiziraju dobiveni podatci. U Republici Hrvatskoj u zadnjih godinu dana došlo je do laganog oporavka industrije proizvodnje. DZS na svojim mrežnim stranicama navodi da je industrijska proizvodnja u razdoblju od veljače 2017. godine do veljače 2018. godine ostvarila rast od 3,3%.

4. INDUSTRIJALIZACIJA I DEINDUSTRIJALIZACIJA

„Industrijalizacija se najčešće shvaća kao sveobuhvatna transformacija dominantno agrarnih društava temeljenih u razvojnome smislu na poljoprivredi, u gospodarstva u kojima prevladava industrija. Proces industrijalizacije tipično za sobom aktivira i proces urbanizacije. Industrijalizacija dovodi do modernizacije cjelokupnog gospodarstva, utječe na ubrzanu diverzifikaciju proizvodne strukture društva, povećava produktivnost rada i povećava raspoloživi dohodak stanovnika odnosno dolazi do porasta životnog standarda društva u cjelini. Ubrzani razvoj industrije nakon nekog vremena „prelijeva“ se na sve aspekte života i rada ljudi i ubrzava razvoj svih djelatnosti.“ (Obadić i Tica, 2016: 370-371)

„Razvoj industrije u određenoj ekonomiji moguće je podijeliti u 5 faza, a one su:

1. Početna industrijalizacija s osnovnim ciljem povećanja proizvodnje radi zapošljavanja
2. Kvantitativna ekspanzija
3. Balansiranje razvoja s većim uključivanjem u međunarodnu podjelu rada
4. Specijalizacija tijekom koje se postiže povećanje efikasnosti
5. Međusektorska diversifikacija „ (Čavrak et. al., 2011: 155)

Glavni i jedini cilj prve faze je povećati proizvodnju radi zapošljavanja stanovništva te usmjeravati investicije u industriju. Time se nastoji povećati socio-ekonomski status zaposlenih. Drugu fazu industrije karakterizira ubrzanje proizvodnje, povećanje industrijske proizvodnje te podjela rada odnosno specijalizacija. U ovoj fazi industrija ima obilježje ekstenzivnosti. Treća faza nadopunjava drugu tj. pokušava ispraviti i optimizirati poremećaje koji se javljaju pod utjecajem brzog razvoja proizvodnje. Usmjeren je na „balansiranje razvoja u kojoj je cilj ispravljati različite debalanse i prijelaz na intenzivni način privređivanja s većim uključivanjem u međunarodnu podjelu rada“. (Čavrak et al. 2011: 155). *Balansiranje razvoja s većim uključivanjem u međunarodnu podjelu rada* je posebno važna faza za Republiku Hrvatsku jer se ona još od 1980. godine nalazi u njoj.“ U ovoj fazi dolazi do rasta uključenosti u međunarodnu podjelu rada , otklanjanja strukturnih neusklađenosti, dodatnog rasta proizvodnosti rada, jačanje uloge tehnike i tehnologije, te do organizacijskog jačanja i razvoja kadrova.“ (Obadić i Tica, 2016: 372). Četvrta faza se odnosi na uvođenje informatike, robotike i automatizacije u procesima proizvodnje. Peta faza je najviši stupanj

industrijalizacije, tj. to je stanje postindustrijalizacije. Ova faza se temelji na primjeni znanosti u proizvodnji, te se ustraje u automatizaciji i kompjuterizaciji. Navedene faze nije moguće preskakati, niti postoji vremensko ograničenje za trajanje određene faze „Kako bi se kvalitetno razumjela dosegnuta razina industrijskog razvoja neke zemlje potrebno je pravilno identificirati fazu u kojoj se ona nalazi. U tome smislu pokazale su se neke zakonitosti, a prosjek XX. Stoljeća pokazuje sljedeće

- 1) Većina visokorazvijenih zemalja Zapada nalazi se u četvrtoj s tendencijom prelaska u petu fazu industrijskog razvoja
- 2) Većina ne razvijenih zemalja nalazi se u prvoj ili drugoj fazi industrijskog razvoja
- 3) Većina zemalja u razvoju nalazi se oko delikatne treće faze industrijalizacije. Pred tim zemljama stoji problem „ispravljanja“ nasljeđa industrijske strukture.“ (Obadić i Tica, 2016: 372)

Uz pojavu industrijalizacije javlja se i deindustrijalizacija. Pojam deindustrijalizacije odnosi se na smanjenje udjela zaposlenih u industriji u odnosu na ukupan broj zaposlenih, te smanjenje udjela industrije u ukupnom BDP-u. Deindustrijalizacija se smatra prirodnom pojavom u nekom gospodarstvu.“ Smatra se da je glavni uzrok deindustrijalizacije viši rast produktivnosti rada u industriji od onoga u uslugama zbog čega se u industriji zapošljava manji broj radnika u odnosu na sektor usluga, čime taj udio opada.“ (Obadić i Tica 2016: 374) Osim neusklađenosti produktivnosti, još je jedan uzrok deindustrijalizacije, a to je međunarodna konkurencija kojoj je industrija izložena.

„Tri su alternativne hipoteze koje objašnjavaju pojam deindustrijalizacije:

- 1.) *Hipoteza sazrijevanja* – prema kojoj jednom kada je dosegnuta određena razina BDP *per capita*, udio industrije u BDP opada u korist usluga (pod pretpostavkom da je udio poljoprivrede već malen),
- 2.) *Hipoteza specijalizacije* –prema kojoj trgovinski obrasci nekog gospodarstva oblikuju strukturu njegove proizvodnje i zaposlenosti i
- 3.) *Hipoteza neuspjeha* – prema kojoj je deindustrijalizacija neuspjeh industrije da, zbog svoje strukturne slabosti, bude konkurentna na međunarodnome tržištu, što neizbježno vodi do njenog smanjenja.“ (Obadić i Tica, 2016: 374)

Empirijska istraživanja su pokazala kako su na deindustrijalizaciju u Republici Hrvatskoj utjecali čimbenici koji su različiti od onih u razvijenim zemljama. Rast BDP-a i ostvarene bruto investicije u Republici Hrvatskoj imale su suprotan učinak na zaposlenost u industriji. Uz to omjer uvoza i izvoza nema značajan statistički utjecaj na zaposlenost u industriji prvenstveno zbog izmijenjenih trgovinskih tokova.

U Republici Hrvatskoj je produbljen proces deindustrijalizacije što pokazuju istraživanja Ekonomskog instituta Zagreb (Ekonomski institut Zagreb, 2018., url). Rezultati pokazuju da se smanjuju radno-intenzivne aktivnosti unutar prerađivačke industrije u cijeloj istočnoj Europi. Druge zemlje, poput Češke i Poljske pronašle su formulu pomoću koje su zaustavile deindustrijalizaciju, a to je tehnološko osuvremenjavanje, povećanje sektorske konkurentnosti i povećanje udjela dodane vrijednosti prerađivačke industrije u ukupnom gospodarstvu. Na taj način su zemlje potaknule proces reindustrijalizacije. Koliko se Republika Hrvatska zadržala u proces deindustrijalizacije govori i činjenica da je 2010. godine bila na začelju skupine zemalja srednje i istočne Europe prema udjelu radnog intenziteta u prerađivačkoj industriji. Prema tom kriteriju od Republike Hrvatske su lošije samo Litva i Latvija. Osim smanjenog udjela radnog intenziteta u prerađivačkoj industriji javlja se i problem izvozne konkurentnosti prerađivačke industrije. U razvijenim zemljama poput Češke i Poljske javlja se prelazak s cjenovne konkurentnosti na onu koja se temelji na kvaliteti. Kroz prošlost Republiku Hrvatsku je karakterizirala upravo cjenovna konkurentnost, ali kako kroz vrijeme nije mogla izgraditi konkurentnost prema kvaliteti to je ostavilo negativne posljedice na industriju te u konačnici na cijelo gospodarstvo. Od početka tranzicije pa do danas (25 godina) od treće najbogatije postala je druga najsiromašnija nova članica Europske Unije.

5. PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA

Prerađivačka industrija je, uz sektor financijskog posredovanja, poslovanja nekretninama, iznajmljivanja i poslovnih usluga, sektor gospodarstva s ponajvećim udjelom u ostvarenju visoke dodane vrijednosti. 2016. godine ukupan broj zaposlenih u Republici Hrvatskoj iznosi 1 390 419, (DZS 2018., url) a od toga prerađivačka industrija zapošljava oko 236 722 (DZS 2018., url) radnika. Prema najnovijim podatcima DZS-a u prvom tromjesečju 2018. godine BDP je rastao za 1,9%, a prerađivačka industrija je sudjelovala u ukupnom rastu s 0,8% u odnosu na isto tromjesečje 2017. godine. Hrvatskoj prerađivačkoj industriji potrebna je tehnološka obnova kako bi se smanjio jaz između potražnje i ponude proizvoda više razine tehnološke složenosti. Zbog negativnih učinaka koji bi proizlazili iz ograničavanja uvoza, mjere industrijske politike moraju se usmjeriti na povećanje konkurentnosti na međunarodnom tržištu kroz poboljšanje tehnološke osnovice domaćih poduzetnika, poticanje istraživanja i razvitka, obrazovanje zaposlenika, kao i privlačenje izravnih inozemnih ulaganja usmjerenih u sektore više razine tehnološke složenosti.

Sektor za industrijsku politiku Ministarstva gospodarstva poduzetništva i obrta nadležan je za sljedeće sektore prerađivačke industrije (prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti 2007):

1. Proizvodnja tekstila, odjeće, kože i srodnih proizvoda:

C 13 Proizvodnja tekstila

C 14 Proizvodnja odjeće

C 15 Proizvodnja kože

2. Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda, farmaceutskih proizvoda, gume i plastike i ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda:

C 20 Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda

C 21 Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka

C 22 Proizvodnja proizvoda od gume i plastike

C 23 Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda

3. Proizvodnja metala i metalnih proizvoda

C 24 Proizvodnja metala

C 25 Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda osim strojeva i opreme

4. Proizvodnja elektroničkih i električnih proizvoda i strojeva

C 26 Proizvodnja računala te elektroničkih i optičkih proizvoda

C 27 Proizvodnja električne opreme

C 28 Proizvodnja strojeva i uređaja

C 29 Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica

C 30 Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava

C 32 Ostala prerađivačka industrija

5. Proizvodnja prehrambenih proizvoda i pića

C 10 Proizvodnja prehrambenih proizvoda

C 11 Proizvodnja pića

6. Prerada drva i proizvoda od drva i pluta i proizvodnja namještaja; proizvodnja papira i proizvoda od papira

C 16 Prerada drva i proizvoda od drva i pluta, osim namještaja; proizvodnja proizvoda od slame i pletarskih materijala

C 17 Proizvodnja papira i proizvoda od papira

C 31 Proizvodnja namještaja

Prerađivačka industrija čini razmjerno velik dio ukupne svjetske proizvodnje dobara i usluga, a neke su od najvažnijih grana prerađivačke industrije: proizvodnja hrane i pića, računala, odjeće, automobila i zrakoplova, kemijskih proizvoda, metala, naftnih prerađevina i dr. „Iako je važan element razvoja gospodarstva, u prerađivačkoj industriji razvijenih zemalja sve manji je udio radne snage zbog automatiziranja proizvodnoga procesa ili preseljenja

proizvodnje u države s jeftinijom radnom snagom. Prerađivačka industrija ima značajno mjesto i u Republici Hrvatskoj. Neke od najjačih prerađivačkih industrija danas su: prehrambena (Agrokor, Gavrilović, Kraš, Podravka, Vindija, Atlantic Grupa), kemijska (Petrokemija, Pliva, Saponia), duhanska (Adris Grupa), proizvodnja prijevoznih sredstava (brodogradilišta Uljanik i 3. maj, Tvornica željezničkih vagona Gredelj), preradba nafte (INA), proizvodnja računala i uredskih strojeva (Končar) i dr. U 2012. broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji bio je oko 210 000.“ (Enciklopedija, 2018., url)

U Republici Hrvatskoj postoji oko 600-tinjak prerađivačkih tvrtki kojima je izvoz veći od 100 000,00 kn zatim ulaganja u dugotrajnu imovinu iznose oko 100 000,00 kn te na kraju da imaju minimalno 20 zaposlenih i promet od milijun kuna. To su uglavnom tvrtke koje u svojoj djelatnosti nemaju kvalitetnog konkurenta ili nemaju gotovo nikakvog konkurenta.

Neke od gore navedenih tvrtki se polako gase, te se na njih više ne može računati kao na nekoga tko će pomoći u revitalizaciji gospodarstva. Koncern Agrokor je na izdisaju i neke od tvrtki iz tog koncerna će se ugaziti, jer nisu dovoljno jake da bi opstale same na tržištu. Kada je riječ o INI, ni tu se ne može očekivati mnogo jer se vjerojatno gase postrojenja u Sisku, što će se također negativno odraziti na cjelokupno hrvatsko gospodarstvo. Brodogradilišta Uljanik i 3. Maj trebaju tehnološku rekonstrukciju kako bi njihova proizvodnja mogla doseći zadovoljavajuću razinu.

Tablica 3. Ukupni prihodi i rashodi prerađivačke industrije 2010.-2012. godine.

Šifra	Ukupni prihodi (HRK)			Šifra	Ukupni rashodi (HRK)		
	2010.	2011.	2012.		2010.	2011.	2012.
C10	29.229.224.0 17	31.737.457.9 80	32.741.686.8 21	C10	28.973.97 7.883	30.893.446.4 22	32.247.412.3 72
C11	6.121.021.07 4	6.302.371.75 6	6.307.280.48 0	C11	5.837.367. 554	5.843.120.94 4	5.767.666.41 1
C12	1.940.303.30 8	1.796.855.34 3	1.761.308.67 7	C12	1.410.301. 972	1.349.971.74 8	1.430.868.58 9
C13	1.396.497.84 6	1.211.365.14 5	1.110.473.66 2	C13	1.414.923. 383	1.209.336.45 0	1.103.706.76 0

C14	3.595.304.81 7	3.840.113.65 6	3.783.181.61 9	C14	3.626.699. 643	3.740.856.94 5	3.843.852.66 4
C15	2.631.575.16 0	2.931.639.62 3	3.005.533.62 7	C15	2.613.601. 989	2.834.198.62 4	3.066.924.55 3
C16	3.918.761.66 3	4.251.655.48 2	4.631.094.14 6	C16	4.082.010. 240	4.236.023.47 8	4.703.898.73 4
C17	2.562.722.22 5	2.585.520.35 7	2.560.706.54 6	C17	2.710.455. 479	2.570.232.23 7	2.942.123.83 3
C18	2.752.559.33 4	2.843.361.40 7	2.796.064.34 8	C18	2.706.923. 967	2.804.697.88 0	2.748.879.71 2
C19	24.694.965.6 00	28.371.192.1 23	27.883.514.6 80	C19	22.499.12 2.374	25.831.329.4 81	26.221.984.5 14
C20	7.378.692.43 3	7.805.196.31 1	7.089.978.41 0	C20	7.598.134. 821	8.113.269.27 1	7.998.047.19 1
C21	4.220.334.88 2	4.470.691.21 3	5.201.680.90 4	C21	3.498.723. 607	4.196.263.76 0	4.494.546.25 1
C22	4.481.643.93 2	4.204.688.79 8	4.182.178.61 6	C22	4.490.844. 470	4.140.506.21 8	4.122.169.24 9
C23	7.666.453.44 3	7.915.982.33 8	7.529.428.89 6	C23	7.990.935. 424	8.250.053.97 0	7.709.543.07 2
C24	2.948.419.43 2	4.316.144.47 2	4.701.749.76 8	C24	3.535.063. 370	5.931.718.02 1	4.333.452.49 1
C25	10.375.474.7 80	11.221.375.7 23	11.896.808.7 37	C25	10.171.21 6.076	10.859.494.6 76	11.214.869.1 83
C26	5.844.973.25 1	5.385.108.69 6	5.868.936.37 8	C26	5.640.280. 018	5.200.823.72 5	5.588.835.76 8
C27	7.989.568.98 0	7.899.693.83 4	7.823.058.38 4	C27	7.548.849. 193	7.472.570.33 3	7.373.867.43 6
C28	4.574.347.12 8	5.542.118.68 6	5.761.966.57 5	C28	4.497.132. 084	5.317.949.99 6	5.541.778.33 0
C29	1.595.138.14 4	2.210.961.99 7	2.224.631.92 9	C29	1.623.538. 793	2.153.562.64 4	2.218.646.46 3

C30	8.497.778.69 4	10.296.555.6 22	8.655.522.47 2	C30	9.037.355. 375	6.079.099.48 8	5.435.021.27 1
C31	3.015.267.49 0	3.178.533.22 0	3.252.151.16 5	C31	3.068.067. 765	3.218.646.90 7	3.354.169.67 3
C32	770.660.175	827.622.554	986.928.897	C32	746.567.7 91	796.882.983	949.145.518
C33	2.073.034.60 0	2.606.567.46 2	3.765.512.91 2	C33	2.294.013. 111	2.380.227.06 2	1.930.729.39 4
UKUPN O C	150.274.722. 408	163.752.773. 798	165.521.378. 649		147.616.1 06.382	155.424.283. 263	156.342.139. 432

Izvor: FINA (2018., url)

Iz Tablice 3. razvidno je da ukupna prerađivačka industrija ima pozitivnu razliku između dobiti i gubitka u razdoblju 2010.-2012.. Ta se razlika sve više povećava, i to s razine od oko 955 milijuna kuna u 2010. na više od 8 milijardi kuna u 2012. Vrijednost ukupnih prihoda prerađivačke industrije povećana je u promatranom razdoblju sa 150,27 milijardi kuna na 165,52 milijarde kuna, što je povećanje od 10,14%. Većina djelatnosti ima pozitivnu razliku dobiti i gubitka u skoro dvije godine, dok samo 8, od ukupno 24 djelatnosti, ima negativnu razliku u minimalno 2 godine. Među djelatnostima koje imaju najveću pozitivnu razliku dobiti i gubitka u 2012. su djelatnosti C19-Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda i C21- Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka. Osim toga, važno je spomenuti da je djelatnost C19 u razdoblju 2010. – 2012. smanjila razliku dobiti i gubitka, dok je djelatnost C21 povećala tu razliku. Djelatnosti s najmanjom ostvarenom razlikom u 2012. su djelatnosti C20 Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda, C17 Proizvodnja papira i proizvoda od papira i C23 Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda.

Tablica 4. Trgovinska bilanca djelatnosti prerađivačke industrije 2010. – 2012.

Šifra	Trgovinska bilanca djelatnosti (HRK)		
	2010.	2011.	2012.
C10	18.857.164	159.587.929	-9.220.416
C11	35.775.610	-18.865.101	1.739.593
C12	296.884.148	108.771.105	135.864.826

C13	91.889.461	72.808.564	37.520.579
C14	939.799.573	886.334.014	1.578.993.546
C15	1.094.434.736	730.783.469	619.810.512
C16	1.304.410.002	1.533.157.168	1.756.738.034
C17	393.267.255	321.541.955	164.437.414
C18	-157.983.143	-110.851.143	-63.407.477
C19	6.872.077.151	9.857.836.363	8.981.996.682
C20	690.907.509	874.096.653	891.754.119
C21	1.237.526.521	918.278.343	1.225.654.565
C22	-149.700.231	-436.259.250	-394.444.875
C23	655.357.691	878.843.413	855.315.024
C24	310.589.993	810.723.801	570.620.322
C25	1.654.579.307	1.881.013.307	2.764.791.902
C26	-976.510.092	-514.417.465	-332.769.677
C27	1.983.600.146	2.051.704.432	1.952.351.001
C28	1.161.660.263	1.590.141.126	1.878.395.060
C29	319.752.248	-66.548.047	33.156.146
C30	2.635.559.375	1.927.112.764	1.878.257.684
C31	501.842.159	584.211.472	665.279.872
C32	-26.779.842	-12.723.879	-1.964.557
C33	304.889.530	432.562.272	432.011.860
Ukupno C	21.192.686.534	24.459.843.265	25.622.881.739

Izvor: MINGO- industrijska strategija RH 2014. - 2020. (2018., url)

U razdoblju 2010. – 2011. godine javlja se značajan porast izvoza prerađivačke industrije, a rast izvoza se nastavio i u 2012. Primjetno je i kako je neto izvoz prerađivačke industrije u stalnom porastu, s 21 milijarde kuna u 2010. godini na 25,6 milijardi u 2012. godini, što predstavlja porast od 20,9%. (Tablica 4). Neto izvozu prerađivačke industrije najviše pridonose djelatnosti C19 Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda, C25

Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme, C27 Proizvodnja električne opreme, C28 Proizvodnja strojeva i uređaja, i C30 Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava.

U ukupnom promatranom razdoblju djelatnosti C24 Proizvodnja metala, C14 Proizvodnja odjeće, C25 Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme i C28 Proizvodnja strojeva i uređaja imale su najveći porast vrijednosti neto izvoza, dok su djelatnosti C11 Proizvodnja pića i C29 Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica imale najveće smanjenje neto izvoza.

Prema raspoloživim podacima za 2015. godinu, koje je objavila Hrvatska Gospodarska Komora (HGK) na svojim mrežnim stranicama u kojima stoji da je industrija u 2015. godini ostvarila izvoz od 10,9 milijardi eura (94,5% ukupnog izvoza).

Tablica 5. Broj poduzetnika i zaposlenih, ukupan prihod i neto dobitak/gubitak kod poduzetnika u Republici Hrvatskoj 2017. godine prema djelatnostima

Područje djelatnosti	Broj poduzetnika	Broj zaposlenih	Ukupan prihod	Dobit ili gubitak razdoblja
A Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	3.318	25.709	18.907	558
B Rudarstvo i vađenje	209	3.364	3.246	166
C Prerađivačka industrija	13.563	232.130	166.513	5.330
D Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	789	14.451	39.777	2.455
E Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	760	22.786	10.184	336
F Građevinarstvo	13.378	79.767	45.454	251
G Trgovina na veliko i na malo; popravak motor. vozila i motocik.	27.512	173.390	227.372	6.009
H Prijevoz i skladištenje	4.996	62.115	35.081	1.681
I Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	10.339	68.526	26.013	1.473
J Informacije i komunikacije	5.847	37.313	31.718	2.284

Područje djelatnosti	Broj poduzetnika	Broj zaposlenih	Ukupan prihod	Dobit ili gubitak razdoblja
K Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	439	5.726	4.201	759
L Poslovanje nekretninama	5.127	15.260	10.536	-1.474
M Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	19.218	58.870	31.825	1.023
N Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	5.875	42.674	13.794	400
O Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	62	423	107	12
P Obrazovanje	1.467	7.014	1.506	72
Q Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	1.607	11.744	3.389	219
R Umjetnost, zabava i rekreacija	1.493	11.137	5.754	197
S Ostale uslužne djelatnosti	3.863	10.401	2.879	92
T Djelatnost kućanstava kao poslodavca	2	31	2	0
- Fizičke osobe bez djelatnosti	217	53	136	45
Ukupno	120.081	882.884	678.395	21.885

Izvor: Fina, Registar godišnjih izvješća (2018., url)

Iz Tablice 5. vidljivo je da najveći broj zaposlenih ima prerađivačka industrija 232 130 zaposlenih. Broj poduzetnika koji se bavi tom vrstom industrije je 13 563. Prerađivačka industrija u 2017. godini je ostvarila ukupan prihod od 166,5 mlrd kuna, a ukupna dobit je iznosila 5,3 mlrd kuna.

„Najsnažnije su izvozno orijentirane tradicionalne grane prerađivačke industrije:

- ❖ metaloprerađivačka industrija sa 24,9%,
- ❖ kemija, farmacija te plastika i guma (obuhvaća proizvodnju kemikalija i kemijskih proizvoda, proizvodnju plastike i gume te farmaceutske industriju) s 13,7%,
- ❖ proizvodnja računala, električnih proizvoda i električne opreme s 9,5%,
- ❖ proizvodnja prehrambenih proizvoda s 8,1%,
- ❖ proizvodnja naftnih derivata sa 6,8%,
- ❖ drvna industrija s 4,9%.“ (HGK, Republika Hrvatska. 2016. url.)

Na temelju ovih najnovijih podataka, vidljivo je da se smjernice navedene u Strategiji razvoja industrije za razdoblje 2014. godine do 2020. godine ispunjavaju te se ulažu naponi u jačanje gospodarstva i konkurentnosti. Osim toga važno je napomenuti da se Republika Hrvatska okreće korištenju energije iz obnovljivih izvora te je tu naravno uvidjela prostor za razvoj. Tako podatci iz publikacije Hrvatske Gospodarske Komore za 2015. godinu (HGK, Republika Hrvatska, 2016. url.) govore kako je izvoz u sektoru za energetiku i zaštitu okoliša rasta za 5,5 % u odnosu na prethodnu godinu, a izvoz se smanjio za oko 3,5%. Uz sektor energetike važno je navesti i rast koji se dogodio u proizvodnji prehrambenih proizvoda. Naime, značenje prehrambeno-prerađivačke industrije u odnosu na ukupnu prerađivačku industriju ogleda se u činjenici da se čak oko četvrtine vrijednosti pokazatelja odnosi na prehrambeno-prerađivačku industriju, i to: broj zaposlenih osoba (24%), promet (32%), dodana vrijednost (26%), bruto poslovni višak (30%). Udio broja poduzeća prehrambeno-prerađivačke industrije je 16 posto u odnosu na ukupnu prerađivačku industriju. Najznačajniji izvozni prehrambeni proizvodi su čokolada, šećer, umaci, sladni ekstrakti, kruh, peciva i kolači, stočna hrana. Većina tvrtki posluje prema najvišim standardima kvalitete i sigurnosti hrane (ISO 9001, ISO 14001, ISO 22000, HACCP, Halal, Kosher, IFS, BRC, OHSAS 18001 i dr.).

5.1. Drvno-prerađivačka industrija

Od ukupno 2,4 milijuna hektara šuma, 75 % površina u državnom je vlasništvu, a ostatak u privatnom. Bukva je najzastupljenija vrsta, a hrast, jela, smreka i jasen koriste se za izradu masivnog namještaja. Slavonski hrast prema kvaliteti spada među najtraženije u svijetu. Proizvodi drvoprerađivača i proizvođača namještaja danas konkuriraju na glavnima europskim i svjetskim tržištima. Drvno-prerađivačka industrija posljednjih godina bilježi porast proizvodnje, ostvaruje pozitivnu vanjskotrgovinsku bilancu te zapošljava 20.000 radnika.(DZS, 2018., url)

Šumama se upravlja na dugoročnoj osnovi održivoga gospodarenja, siječe se 80 posto od prirasta pa se šumske zalihe stalno povećavaju. Hrvatska na bazi drva kao sirovine proizvodi piljenu građu svih vrsta i dimenzija, furnir i furnirske ploče te otpreske, ploče od usitnjenog drva, parkete, podne i zidne obloge, građevne elemente od drva i druge proizvode od drva, pluta i pletarskih materijala, impregnirano drvo za razne potrebe (željeznički pragovi, stupovi za elektrovodove...), brojne galanterijske proizvode (glazbala, sportski rekviziti, četke, kistovi i dr.) drvenu ambalažu te brikete i pelete.

Namještaj od drva ima dugogodišnju proizvodnu tradiciju, a u novije se vrijeme drvo više kombinira s drugim suvremenim materijalima kako bi se poboljšala i naglasila njegova pojedina svojstva.

Glavne vrste drva koje se prerađuju u Republici Hrvatskoj su: hrast, bukva, jela-smreka, jasen, grab, joha, javor te druge vrste drva, pretežito listača.

Uslijed pomorske orijentacije, dobrih trgovačkih veza i prepoznatljive kvalitete drvnih proizvoda, Hrvatska je drvna industrija oduvijek izvozno orijentirana. Proizvodi od slavenskog hrasta i naših drugih vrsta drva tradicionalno se izvoze na glavna svjetska tržišta

Kvaliteta u preradi drva u Republici Hrvatskoj ima tradicionalno mjesto u koncepciji i organizaciji proizvodnje. Proizvodi hrvatskih drvoprerađivača i proizvođača namještaja danas konkuriraju na sve zahtjevnijem europskom i svjetskom tržištu upravo zbog zadržavanja i unapređivanja standarda kvalitete. Većina naših tvrtki već je uvela ili je u postupku uvođenja certifikata kvalitete ISO 9001/2000 (certifikat za upravljanje kvalitetom), a rastom ekološke svijesti u Republici Hrvatskoj pojavljuje se sve veći broj zahtjeva za implementaciju certifikata ISO 14000 (certifikat koji se odnosi na upravljanje okolišom).

Prerada drveta i izrada namještaja od drva imaju značajniju ulogu u nacionalnom gospodarstvu. Ova vrsta prerađivačke industrije uglavnom je dominantna u ruralnim područjima i područjima posebne državne skrbi. Gotovo svi gospodarski subjekti prema broju zaposlenih imaju obilježja malih i srednjih poduzeća.

Glavni problem kod ovog sektora je to što Republika Hrvatska nema dovoljno obrazovane radne snage da cijelu proizvodnju digne na višu razinu. Rezultat toga je izvoz primarne sirovine za daljnju obradu. Republika Hrvatska nema jasnu orijentaciju prema izvozu tj. nema nacionalnu robnu marku pomoću koje će izvoziti svoje proizvode kao što to imaju mnoge razvijene zemlje poput Švedske, Italije i sl.

5.1.1. SWOT analiza drvno-prerađivačke industrije

Tablica 6. SWOT analiza drvno prerađivačke industrije

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Raspoloživost sirovina • Kvaliteta proizvoda • Iskustvo i tradicija u preradi drva • Veliki broj obrtnika • Održivost gospodarenja u drvnom sektoru • Usmjerenost prema izvozu • Blizina europskog tržišta 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zastarjela tehnologija • Niska proizvodnost i profitabilnost • Visoki troškovi proizvodnje • Nedostatak kapitala za istraživanje i razvoj • Nedovoljne investicije • Nedovoljna specijalizacija • Mala efikasnost zbog loših sustava planiranja i kontrole
<p>PRILIKE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Razvoj klastera u drvnom sektoru • Povezivanje s trgovačkim i industrijskim tvrtkama • Povećanje izvoza finalnih proizvoda • Povećanje zaposlenosti • Poticanje razvoja ruralnih područja • Stvaranje infrastrukturne mreže kao podrške razvoju • Bolja suradnja s razvojno-istraživačkim institucijama 	<p>PRIJETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Loše korištenje drvne sirovine i ugroženost šuma • Kriza u drvnom sektoru • Razvijeniji drvni sektori u drugim zemljama • Potražnja za vrstama drva koje ne rastu u Republici Hrvatskoj • Visoka zaduženost • Premali kapaciteti za proizvodnju • Konkurentske cijene

Izvor: autor (2018.)

Snage

Raspoloživost sirovina – jedna od najvažnijih snaga drvne industrije je upravo raspoloživost sirovina drvnog podrijetla. Razlog leži u tome da Hrvatska u prošlosti nije puno iskorištava drvne kapacitete sve do danas. Rezultat toga je da danas imamo kvalitetno drvo od kojeg radimo visokokvalitetan namještaj koji je konkurentan na tržištu.

Kvaliteta proizvoda – zbog sirovine koju posjeduju proizvođači mogu načiniti visokokvalitetne proizvode od drva. Takvi proizvodi svoju prepoznatljivost temelje upravo na kvaliteti.

Iskustvo i tradicija u preradi drva – Hrvatska ima stoljetnu tradiciju proizvodnje proizvoda od drva. Upravo ta grana industrije je najstarija u Republici Hrvatskoj.

Veliki broj obrtnika – u zadnjih nekoliko godina povećava svijest iskorištavanja ovog prirodnog bogatstva. Kao rezultat toga se javlja mnogo obrtnika koji svoju gospodarsku aktivnost temelje upravo na preradi drva.

Održivost gospodarenja u drvnom sektoru – Kako ne bi došlo do negativnih posljedica na okoliš uvode se ISO standardi koji propisuju pravila korištenja drva u proizvodnji, očuvanje okoliša, nadzor upravljanjem i očuvanjem šuma, standardima kvalitete i sl.

Usmjerenost ka izvozu – Hrvatska je mala zemlja te dobivene proizvode ne bi mogla plasirati na tržište jer bi došlo do prezasićenosti. Stoga je cilj svakog poduzetnika izvozna orijentacija te osvajanje što većeg broja tržišta. Naime proizvodi od slavonskog hrasta i drugih vrsta drva uglavnom idu na glavna svjetska tržišta.

Blizina europskog tržišta – ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju otvorila su se vrata brojnih tržišta. Osim toga uklonjene su carine izvozne kvote i sl. koje su ometale nesmetan protok dobara između zemalja.

Slabosti

Zastarjela tehnologija – glavni razlog niskog ukupnog prihoda drvne industrije leži upravo u tome što poduzetnici ne posjeduju tehnologiju koja bi im uvelike olakšala proces proizvodnje što bi u konačnici povećala konkurentnost.

Niska proizvodnost i profitabilnost – upravo zbog zastarjelosti tehnologije dolazi do niske proizvodnosti jer se ne mogu pratiti svjetski trendovi u toj djelatnosti.

Visoki troškovi proizvodnje – opet je to sve povezano s tehnologijom koja vrlo skupa te poduzetnik ne može doživjeti vrhunac svoje proizvodnje tj. ne dolazi do maksimalnog iskorištavanja kapaciteta.

Nedovoljna specijalizacija – ovo dolazi zbog toga jer zahtjevi tržišta nisu usklađeni s obrazovnim sustavom. Tako imamo da drvena industrija nema dovoljno obrazovane radne snage koja bi mogla raditi sa strojevima koji su predviđeni za određeni posao.

Prilike

Razvoj klastera u drvnom sektoru – drveni sektor je potaknu razvoj klastera kako bi na taj način lakše došli do svjetskih tržišta te stvorili prepoznatljiv brend koji će biti konkurentan

Povećanje izvoza finalnih proizvoda – cilj je smanjiti izvoz primarne sirovine koja se kasnije koristi u proizvodnji gotovih proizvoda te u konačnici uvoza tih istih gotovih proizvoda. Znači cilj je potaknuti proizvodnju i izvoz gotovih proizvoda.

Poticanje razvoja ruralnih područja – poticajem razvoja drvne industrije potiče se i razvoj ruralnog područja jer uglavnom poduzeća iz ove branše dolaze iz ruralnih područja što u konačnici utječe povećanje zaposlenosti u tom području.

Bolja suradnja s razvojno-istraživačkim institucijama – cilj je povećati suradnju s istraživačkim centrima koji će uvidjeti prilike za unaprjeđenje proizvodnje i razvoja industrije.

Prijetnje

Loše korištenje drvne sirovine i ugroženost šuma – lošim upravljanjem šumskim bogatstvima dolazi do uništavanja šumskih resursa i postoji opasnost od uništavanja šumskog pokrova.

Kriza u drvnom sektoru – 2008. godine dogodila se ekonomska kriza koja je utjecala i na drvni sektor te je došlo do smanjenja izvoza. No u zadnjih nekoliko godina dolazi do oporavka cijelog sektora.

Konkurentne cijene – ova se prijetnja veže uz zemlje Istočne Europe gdje je cijena rada dosta niža i gdje su šumski potencijali jednaki te e biti teško održati konkurentan položaj na tržištu.

6. KLASTERI KAO OBLIK POVEĆANJA KONKURENTSKIH PREDNOSTI

Klasteri su geografske koncentracije međusobno povezanih poduzeća, specijaliziranih dobavljača, pružatelja usluga, poduzeća u povezanim sektorima i povezanih institucija u područjima koji međusobno konkuriraju, ali i surađuju. Tvrtke koje su članice klastera bolje su pripremljene za suočavanje s dinamičkim promjenama u poslovanju i konkurencijom na globalnom tržištu upravo zahvaljujući procesu zajedničkog učenja i suradnje. (Ministarstvo poduzetništva i obrta 2018., url)

Klasteri su rezultat za povećanjem konkurentnosti. Mala zemlja poput Republike Hrvatske s malim i srednjim poduzećima ne može zauzeti značajnu poziciju na tržištu. Stoga je logično bilo da se poduzetnici udruže u klastere te zajedničkim snagama izađu na globalno tržište. Brojna iskustva pokazuju da je ovaj način vrlo efikasan kada je riječ o povećanju konkurentnosti na nacionalnoj, regionalnoj i globalnoj razini.

Postoji podjela klastera, s to su industrijski i regionalni klasteri. Industrijski klaster obilježava aglomeracija poduzeća, dobavljača, pružatelja usluga i povezanih industrija u određenu industriju. Regionalni klasteri su geografske koncentracije sličnih i povezanih ekonomskih aktivnosti pri čemu je lokacija jedan od najvažnijih čimbenika. (Obadić i Tica 2016: 374)

Sve zemlje članice imaju mjere kojima potiču razvoj klastera bilo to na nacionalnoj ili regionalnoj razini. Naime Europska Unija financijskim pomoćima pokušava potaknuti razvoj klastera na nacionalnoj razini jer to automatski ima nadnacionalni utjecaj povećanja konkurentnosti. Republika Hrvatska u posljednjih 10-ak godina pokušava slijediti primjer europskih zemalja u razvoju klastera. Razvijena je strategija za razvoj klastera: Strategija razvoja klastera 2011.-2020. godine. Glavne prednosti ulaska u klastere je jačanje konkurentnosti poduzeća što vodi jačanju regija te u konačnici poboljšanje strukture gospodarskih aktivnosti.

BIOS- poduzetnički inkubator 2016. godine evidentirano je 54 klastera. Većina klastera nalazi se u sektoru prerađivačke industrije njih oko 26,8 %. Na temelju ovih podataka može se reći da su poduzetnici uvidjeli benefite koji proizlaze iz klasterizacije. To se prvenstveno odnosi na razmjenu znanja, vještina, ljudskih resursa i tehnologije.

Jedan od najuspješnijih klastera je Hrvatski drveni klaster. Ovaj klaster su osnovali drvoprerađivači iz sjeverozapadne Hrvatske. Hrvatski drveni klaster je dio projekta Ecomovel koji promiče eko dizajn u izradi namještaja. Čini ga 15 članica i 10 partnera. Rezultati poslovanja Hrvatskog drvnog klastera su pozitivni što potvrđuje međunarodno priznanje 2013. godine kada je u projektu CEN-TRAMO dobio brončanu markicu izvrsnosti u sklopu European Cluster excellence metodologije.

7. ZAKLJUČAK

Industrija je značajan pokretač rasta i razvoja svakog gospodarstva. Sve zemlje svijeta na industriju gledaju kao djelatnost koja ukazuje na njihovu ekonomsku razvijenost.

Analizirajući industriju Republike Hrvatske, vidljivo je da je doživjela izrazite oscilacije. Od 1945. godine pa sve do 1990. godine, industrija je imala tendenciju rasta. U tom razdoblju, prvenstveno zahvaljujući razvoju industrije, Hrvatska je uspjela iz nerazvijene agrarne zemlje, prerasti u srednje razvijenu zemlju.

Proces industrijalizacije svake zemlje prolazi kroz pet faza. Republika Hrvatska se nalazi u delikatnoj trećoj fazi, odnosno fazi uravnoteženja razvoja industrije, u koju je ušla 1980.-ih godina. Osnovni zadaci koje treba realizirati u ovoj fazi su: osposobiti domaću proizvodnju za inozemnu konkurenciju i povećano sudjelovanje u međunarodnoj podjeli rada, otkloniti strukturne neusklađenosti, utjecati na povećanje proizvodnosti rada, ojačati ulogu tehnike i tehnologije, te utjecati na organizacijsko jačanje i razvoj kadrova.

Nakon 1990. godine u Hrvatskoj se odvijao proces deindustrijalizacije, a negativna kretanja bila su uzrokovana ponajprije ratnim štetama na dijelu industrijskih kapaciteta tijekom Domovinskog rata, negativnim posljedicama privatizacijskog procesa i gubitkom ranijih tržišta na prostorima bivše Jugoslavije. 25 godina od osamostaljenja, jasno su izraženi problemi hrvatske industrije, a to su prvenstveno: institucionalno okruženje, niska razina inozemnih ulaganja u domaću industriju, niska razina ulaganja u istraživanje i razvoj, te niska razina tehnološke opremljenosti industrijskih pogona. Kao značajan problem hrvatske industrije, neizostavno je navesti i neusklađenost obrazovnog sustava i industrije.

Sektor prerađivačke industrije najznačajniji je segment industrije. Na važnost prerađivačke industrije u Republici Hrvatskoj najviše ukazuje podatak da je 2014. godine izvoz prerađivačke industrije činio 87% ukupnoga izvoza roba iz Hrvatske. Najrazvijenije izvozno orijentirane grane prerađivačke industrije su: proizvodnja prehrambenih proizvoda, metaloprerađivačka industrija, proizvodnja farmaceutskih proizvoda, proizvodnja računala, električnih proizvoda i električne opreme, te drvna industrija. Drvna industrija je u posljednjih nekoliko godina doživjela nagli rast, što je potaknulo razvoj ruralnih dijelova Republike Hrvatske.

Analizom problema industrije Republike Hrvatske, donesene su smjernice oporavka industrije kroz Industrijsku strategiju Republike Hrvatske 2014.-2020. godine. Primjenom ove

Strategije nastoji se pronaći model koji će potaknuti proces reindustrijalizacije i omogućiti prijelaz iz treće u četvrtu fazu razvijenosti industrije. Kako bi se i dalje nastavio ostvarivati pozitivan rast bez značajnih oscilacija, potrebno je napraviti iskorak u tehničkoj opremljenosti prerađivačke industrije. Jedan od oblika poticanja razvoja i povećanja konkurentnosti zasigurno su i klasteri, koji mogu omogućiti malim poduzećima da zajedničkim snagama konkuriraju velikim globalnim kompanijama.

LITERATURA

Knjige:

1. Aralica, Z. (2012) *Glavni pokazatelji sektora. Prehrambena industrija*. Zagreb: Ekonomski institut Zagreb
2. Babić, M. (2007) *Makroekonomija*. Petnaesto izdanje. Zagreb: Mate.
3. Bogić, D. (2010) *Industrijski odnosi u Hrvatskoj*. Zagreb: TIMpress
4. Crkvenac, M. (1993) *Ekonomika industrije i gospodarski razvoj Hrvatske*.
Zagreb: Informator
5. Čavrak, V., (ur.). (2011) *Gospodarstvo Hrvatske*, Zagreb: Politička kultura
6. Družić, I. (2004) *Resursi i tržišta hrvatskog gospodarstva*, Zagreb: Politička Kultura
7. Družić, I. i Sirotković, J. (2002) *Uvod u Hrvatsko gospodarstvo*, Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
8. Obadić, A. i Tica, J. (2016) *Gospodarstvo Hrvatske*, Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Elektronski izvori:

1. Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014. – 2020. godine
<https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/2014/182%20sjednica%20Vlade//182%20-%201.pdf> (28.6.2018)
2. Europska komisija
<http://ec.europa.eu> (20.5.2018)
- Državni zavod za statistiku
www.dzs.com (24.3.2018)
4. Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta
<http://www.mingo.hr/page/kategorija/industrija> (28.6.2018.)

5. Enciklopedija

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50198> (16.8.2018)

7. Hrvatska gospodarska komora

www.hgk.hr (25.6.2018)

8. Poslovni dnevnik – Proizvođači namještaja

<http://www.poslovni.hr/hrvatska/hrvatski-proizvoaci-namjestaja-osnovali-udrugu-221444>
(17.5.2018.)

9. Poslovni dnevnik

<http://www.poslovni.hr> (17.5.2018)

10. Ministarstvo poduzetništva i obrta – Podrška razvoju klastera

<https://poduzetnistvo.gov.hr/arhiva/stranice/eu-programi-i-projekti-1106/instrument-pretpristupne-pomoci-ipa-iiic-2007-30-06-2013-1108/podrska-razvoju-klastera-1303/1303>
(25.5.2018)

11. Hrvatska gospodarska komora – Republika Hrvatska

<https://www.hgk.hr/documents/republikahrvatska2016hrweb5824783267fa1.pdf> (25.6.2018.)

12. Ekonomski Institut Zagreb

www.eizg.hr (16.8.2018.)

POPIS TABLICA

Tablica 1. Hrvatska industrija od drugog svjetskog rata do 1990.godine.....	7
Tablica 2. Udio industrije u BDP-u i kretanja fizičkog obujma industrijske proizvodnje u razdoblju od 1995. godine do 2007. godine.....	8
Tablica 3. Ukupan prihod i rashod prerađivačke industrije od 2010. do 2012. godine.....	20
Tablica 4. Trgovinska bilanca prerađivačke industrije od 2010. do 2012. godine.....	21
Tablica 5. Broj poduzetnika i zaposlenih, ukupan prihod i neto dobitak/gubitak kod poduzetnika u Republici Hrvatskoj prema djelatnostima.....	22
Tablica6. SWOT analiza drvno-prerađivačke industrije.....	26

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Verižni indeksi industrijske proizvodnja od 2010. do 2015. godine prema djelatnostima NKD-a.....	8
Grafikon 2. Indeks obujma industrijske proizvodnje prema vrstama industrije za 4. mjesec 2017. i 2018. godine.....	9
Grafikon 3. Udio zaposlenih u industriji u ukupnom briju zaposlenih.....	9

IZJAVA O AUTORSTVU RADA

Ja, **Ana Lučić-Jozak**, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor završnog/diplomskog rada pod naslovom **STANJE I PERSPEKTIVE RAZVOJA HRVATSKE INDUSTRIJE**, te da u navedenom radu nisu na nedozvoljen način korišteni dijelovi tuđih radova.

Požega, 4. rujna 2018.

Ana Lučić-Jozak
